

ks. Marcin Szczodry

Uniwersytet Szczeciński

marcin.szczodry@usz.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-7965-4266>

„Via Ottoniana – Szlak św. Ottona”. Koncepcja trasy pielgrzymkowej jako forma upamiętnienia misji chrystianizacyjnej św. Ottona z Bambergu na Pomorzu (1124–1128)

 <https://doi.org/10.15633/ps.274010>

Ks. Marcin Szczodry – doktor teologii w zakresie teologii moralnej (Akademia Alfonsjańska w Rzymie). Adiunkt w Katedrze Teologii Systematycznej Instytutu Nauk Teologicznych Uniwersytetu Szczecińskiego, wykładowca teologii moralnej i etyki.

Article history • Received: 28 Aug 2023 • Accepted: 3 Oct 2023 • Published: 29 Dec 2023

ISSN 1428-5673 (print) • **ISSN** 2391-6575 (online) • Creative Commons Attribution 4.0 International (cc by 4.0)

Abstract

„Via Ottoniana — Saint Otto’s Route”. The Concept of a Pilgrims’ Way as a Form of Commemorating the Christianization Mission of Saint Otto of Bamberg in Pomerania (1124–1128)

The area of Pomerania was Christianized 900 years ago as a result of the missionary activity of Saint Otto of Bamberg. Otto undertook two missionary expeditions, in 1124 and 1128. The road that Bishop Otto traveled became the inspiration for the present inhabitants of these areas to undertake research and work on setting out Saint Otto’s Route. This article aims to examine whether the itinerary designed in this way fulfils the formal requirements to be classified as a pilgrimage route. In the first step, using the analytical method, the state of historical research is presented, which allows reconstruction of the route taken by Saint Otto in Pomerania in the 12th century. In the next step the criteria are specified that, in the light of Church documents, must be met to recognize the route marked as a pilgrim itinerary. The following part of the study shows places where the memory of the Apostle of Pomerania is cultivated today, and which can be stages of the pilgrimage itinerary. In the light of the analyses carried out, it was shown that the “Saint Otto’s Route” can be classified as a pilgrimage route, becoming part of pastoral activities that will bring closer the present inhabitants of these areas to the person of the Apostle of Pomerania and his heritage, inspiring them to deepen their Christian identity.

Keywords: St. Otto of Bamberg, mission, Pomerania, Christianity, pilgrimage route

Abstrakt

„Via Ottoniana — Szlak św. Ottona”. Koncepcja trasy pielgrzymkowej jako forma upamiętnienia misji chrystianizacyjnej św. Ottona z Bambergu na Pomorzu (1124–1128)

Teren Pomorza został schrystianizowany 900 lat temu w wyniku działalności misyjnej św. Ottona z Bambergu, który w tym celu podjął dwie wyprawy: w 1124 i 1128 roku. Droga, którą przemierzył biskup Otton stała się dla współczesnych mieszkańców tych terenów inspiracją do podjęcia badań i prac nad wytyczeniem „Szlaku św. Ottona”. Celem niniejszego artykułu jest zbadanie, czy tak zaprojektowane itinerarium spełnia formalne przesłanki, aby móc je sklasyfikować jako szlak pielgrzymkowy. Posługując się metodą analityczną, przedstawiono najpierw stan badań historycznych, na podstawie których możliwe stało się zrekonstruowanie drogi, którą w XII wieku przebył św. Otton na Pomorzu. Następnie przedstawiono kryteria, które w świetle dokumentów Kościoła muszą być spełnione, aby uznać wytyczoną trasę za szlak pielgrzymi. W dalszej części pracy ukazano miejsca, w których współcześnie pielęgnuje

się pamięć o Apostole Pomorza i które mogą stanowić etapy itinerarium pielgrzymkowego. W świetle przeprowadzonych analiz wykazano, iż Szlak św. Ottona może zostać sklasyfikowany jako trasa pielgrzymkowa, wpisując się w działania duszpasterskie, które przybliżą współczesnym mieszkańcom tych ziem postać i dziedzictwo Apostoła Pomorza, inspirując ich do pogłębienia swojej tożsamości chrześcijańskiej.

Słowa kluczowe: św. Otton z Bambergu, misja, Pomorze, chrześcijaństwo, szlak pielgrzymkowy

Teren Pomorza został schryścianizowany 900 lat temu w wyniku działalności misyjnej św. Ottona z Bambergu (ur. ok. 1061, zm. 1139). Otton podjął dwie wyprawy na Pomorze: pierwszą w 1124 roku i drugą w latach 1128–1129. Mimo iż przed nim podejmowano na tym terenie misje chrystianizacyjne, nie zakończyły się one sukcesem i nie przyniosły trwałych owoców¹. To św. Otton jest uważany za misjonarza tych ziem, co wyraziło się w nadaniu mu tytułu Apostoła Pomorza.

Droga, którą przemierzył Apostoł Pomorza 900 lat temu stała się dla współczesnych mieszkańców tych terenów inspiracją do podjęcia badań i prac nad wytyczeniem Szlaku św. Ottona. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie tej formy upamiętnienia misji biskupa z Bambergu w aspekcie religijnym jako propozycję itinerarium pielgrzymkowego. W tym celu przedstawione zostaną najpierw wyniki badań historycznych, dzięki którym możliwe stało się wytyczenie Szlaku św. Ottona – Via Ottoniana. Następnie zostanie wyjaśnione, jak Kościół rozumie istotę pielgrzymki. W tym kontekście postawione zostaną pytania, które będą stanowiły problem badawczy niniejszego artykułu: Czy możemy już dzisiaj mówić o Szlaku św. Ottona jako o propozycji trasy pielgrzymkowej? Jakie warunki musi spełnić Via Ottoniana, aby móc ją określić tym mianem?

¹ Por. S. Rosik, *Orbis Romanus—Christianitas—Pomerania. Pomorze w „świecie” Ottona z Bambergu: pamięć współczesnych i początki tradycji Apostoła Pomorza (rekonesans)*, w: *Biskup Otton z Bambergu i jego świat*, red. M. Rębkowski, S. Rosik, Wrocław 2018, s. 34–35.

1. Szlak misyjny św. Ottona — stan badań historycznych

Święty Otton z Bambergu to znacząca postać przełomu XI i XII wieku, która odegrała ważną rolę w historii Polski, Niemiec i Europy. Pochodził ze znamienitego rodu szwabskiego, odebrał znakomite wykształcenie, które predysponowało go do zrobienia kariery w pracy kancelaryjnej, dyplomatycznej lub w zarządzaniu diecezją. W latach osiemdziesiątych XI wieku przybył na dwór Polski towarzysząc opatowi wilzburskiemu Henrykowi, późniejszemu arcybiskupowi gnieźnieńskiemu. Za czasów Władysława Hermana uczył w szkole katedralnej w Gnieźnie, odbywał liczne poselstwa, w tym także do cesarza Henryka IV. Zdobył w tym czasie łaskę i zaufanie polskiego władcy, biskupów i możnych. W 1087 roku przybył na dwór księcia Władysława I Hermana w Płocku pośrednicząc w zawarciu małżeństwa księcia z wdową po królu Węgier Salomonie, Judytą Marią Salijską, siostrą cesarza Henryka IV. Po ich ślubie Otton został na dworze w charakterze kapelana i powiernika Judyty. Na wyraźne życzenie cesarza Henryka IV Otton wrócił do ojczyzny, został kapelanem i kanclerzem cesarza. W 1102 roku został mianowany przez cesarza na urząd biskupa Bambergu, lecz sakrę biskupią przyjął dopiero w 1106 roku z rąk papieża Paschalisa II². W roku 1124, na prośbę króla Polski Bolesława Krzywoustego, podjął się misji chrystianizacyjnej na Pomorzu. Pierwsza wyprawa trwała od maja 1124 roku do marca 1125 roku. Trzy lata później, 19 kwietnia 1128 roku, Otton wyruszył z Bambergu na Pomorze z drugą misją, z której wrócił do swojej diecezji 20 grudnia. Dwie wyprawy Ottona na Pomorze, mimo wielu trudności, zakończyły się sukcesem. Chrześcijaństwo powoli zakorzeniło się na pomorskiej ziemi. Już po śmierci Ottona papież Innocenty II 14 października 1140 roku ustanowił biskupstwo pomorskie z siedzibą w Wolinie. Otton zmarł w Bambergu 30 czerwca 1139 roku w opinii świętości,

2 Por. Z. Lec, *Życie i działalność biskupa-misjonarza*, w: *Św. Otton z Bambergu – Ewangelizator Pomorza. Jego kult do czasów współczesnych*, red. G. Wejman, Szczecin 2004, s. 11–14; G. Wejman, *Misyjny szlak Apostoła Pomorza*, „Roczniki Historii Kościoła” 56 (2009) nr 1, s. 78–82.

oficjalnie został włączony do katalogu świętych 10 sierpnia 1189 roku decyzją papieża Klemensa III³.

Pierwsze opisy życia św. Ottona i relacje z jego podróży misyjnych pojawiły się krótko po jego śmierci. Z 1139 roku pochodzi *Relatio de piis operibus Ottonis episcopis Bambergensis*. W latach 1140–1146 anonimowy autor – Mnich z Prüfening, identyfikowany z bibliotekarzem Wolferem – napisał *Sancti Ottonis Episcopi Babenbergensis Vita Priefligensis*. W latach 1151–1159 powstało dzieło *Ebona Vita Sancti Ottonis Episcopi Babenbergensis*, a w roku 1159 Herbord z Michelsbergu napisał *Dialogus de Vita Ottonis Episcopi Bambenbergensis*⁴.

Literatura dotycząca św. Ottona jest bardzo bogata i została zebrana między innymi w publikacjach Edwarda Rymara⁵, Mariana Rębkowskiego⁶, Grzegorza Wejmana⁷, Mariana Rębkowskiego i Stanisława Rosika⁸. Najobszerniejszą monografią dotyczącą chrystianizacji Pomorza jest dzieło Stanisława Rosika *Conversio gentis Pomeranorum. Studium świadectwa o wydarzeniu (XII wiek)*⁹.

Na podstawie literatury przedmiotu możemy szczegółowo odtworzyć szlak misyjny św. Ottona z Bambergu. Na pierwszą wyprawę wyruszył Otton ze swojej stolicy biskupiej w pierwszym tygodniu maja 1124 roku i skierował się najpierw do Gniezna. Jego szlak wiódł przez następujące miejscowości: Leuchtenberg, Vohenstrass, rzekę Pfreimd, Kladno, Pragę (był tam podjęty przez księcia Warcisława I i biskupa Pragi Megenharta), Sadską, Miletin, Niemcę, Wrocław. W Gnieźnie został przyjęty

3 Por. G. Wejman, Kult św. Ottona na Pomorzu, w: *Św. Otton z Bambergu – Ewangelizator Pomorza. Jego kult do czasów współczesnych*, red. G. Wejman, Szczecin 2004, s. 33–37.

4 Por. G. Wejman, *Biskup Otton z Bambergu w przestrzeni pomorskiego Kościoła*, Szczecin 2021, s. 111.

5 Zob. E. Rymar, *Święta Studnia, czyli misyjne dzieło patrona Pyrzyc św. Ottona biskupa bamberskiego i pamięć o nim poprzez wieki*, Pyrzyce 2006.

6 Zob. M. Rębkowski, *Chryścianizacja Pomorza Zachodniego. Studium archeologiczne*, Szczecin 2007.

7 Zob. G. Wejman, *Kult św. Ottona na Pomorzu*, s. 33–77; G. Wejman, *Misyjny szlak Apostoła Pomorza*, „Roczniki Historii Kościoła” 56 (2009) nr 1, s. 77–100; G. Wejman, *Biskup Otton z Bambergu w przestrzeni pomorskiego Kościoła*, s. 11.

8 Zob. *Biskup Otton z Bambergu i jego świat*, red. M. Rębkowski, S. Rosik, Wrocław 2018.

9 Zob. S. Rosik, *Conversio gentis Pomeranorum. Studium świadectwa o wydarzeniu (XII wiek)*, Wrocław 2010.

przez księcia Bolesława Krzywoustego. Tam też ustalono terytorialny zasięg misji¹⁰.

Po wyruszeniu z Gniezna w czerwcu 1124 roku orszak Ottona przybył do Santoka, gdzie nastąpiło przekroczenie granicznej rzeki Noteci. To tutaj rozpoczyna się szlak misyjny św. Ottona na Pomorzu. Przez kolejne trzy dni uczestnicy wyprawy misyjnej przemierzali lasy graniczne, a więc Puszcę Gorzowsko-Barlinecką, po drodze chrzcząc pierwszych mieszkańców tych terenów (miało to miejsce nad pewnym jeziorem, a następnego dnia w pewnej wsi – może w Brzesku [?]). W końcu św. Otton przybył do ważnego grodu, do Pyrzyc, w którym zatrzymał się od 4 do 20 czerwca. W tym czasie odbywał się tam wiec ludowy, który zgromadził 4 tysiące osób. Decyzję o przyjęciu chrztu rozpatrzyła najpierw wpływowa starszyna, która później przedstawiła ją ludowi i całej prowincji. Pyrzyczanie zdecydowali się przyjąć chrześcijaństwo. Zanim przystąpiono do udzielania chrztu, misjonarze przez kilka dni głosili katechezy i wyjaśniali podstawowe prawdy wiary. 15 czerwca przystąpiono do udzielania chrztu, w miejscu oddalonym ok. 300–400 metrów od grodu. Szacuje się, że w Pyrzycach chrzest przyjęło od 500 do 7000 pogan. Opuszczając gród, Otton zostawił tu jednego z misjonarzy, aby prowadził dalej dzieło chrystianizacyjne¹¹.

Kolejnym etapem misji św. Ottona był Kamień Pomorski, siedziba księcia Warcisława I. Misjonarz przybył tu 24 czerwca, w dzień narodzenia św. Jana Chrzciela, i pozostał około dwóch miesięcy. W tym czasie ochrzcił 3585 neofitów. Z Kamienia udał się do Wolina, gdzie spotkał się z wrogą reakcją mieszkańców. Przez piętnaście dni misjonarz ze swoim orszakiem czekał aż wolinianie zmienią zdanie. Ostatecznie mieszkańcy grodu zdecydowali, że przyjmą chrzest pod warunkiem, że to samo uczynią szczecinianie. Tak więc Otton podjął podróż drogą wodną w kierunku Szczecina. Także tutaj mieszkańcy miasta z dystansem i wrogością przyjęli misjonarzy. Dopiero interwencja księcia Bolesława Krzywoustego, który postawił szczecinianom ultimatum: przyjęcie chrześcijaństwa i obniżenie podatków albo wojna, przekonało mieszkańców i wyrazili zgodę na chrzest¹².

10 Por. G. Wejman, *Biskup Otton z Bambergu*, s. 57.

11 Por. G. Wejman, *Biskup Otton z Bambergu*, s. 58–63.

12 Por. Z. Lec, *Życie i działalność biskupa-misjonarza*, s. 21–23.

Ze Szczecina Otton udał się do miasteczka Garz, którego lokalizacja jest przedmiotem sporu historyków. Badacze wskazują głównie na dwa miejsca: Garz na wyspie Uznam¹³ lub Gardziec (obecnie Gartz) na lewym brzegu Odry¹⁴. Kolejną miejscowością na szlaku misyjnym Ottona był Lubin na wyspie Wolin, dokąd przybył w grudniu. Następnie wyprawił się powtórnie do Wolina, gdzie mieszkańcy, powiadomieni o tym, że szczecinianie przyjęli chrzest, tym razem nie stawiali oporu, przyjęli misjonarzy z szacunkiem i zgodzili się przyjąć chrześcijaństwo. Chrzest miał miejsce przed 2 lutego 1225 roku. Otton przebywał w Wolinie około dwóch miesięcy i już wtedy gród ten jawił mu się jako stolica przyszłego biskupstwa pomorskiego. To w Wolinie zapadła decyzja o zakończeniu misji. Podania średniowiecznych autorów o ostatnich etapach misji różnią się między sobą. Mnich z Prüfening pisze, że Otton udał się do Białogardu, a następnie wrócił do Polski przez puszczy i Ujście. Ebon podaje, że Otton krążył po pomorskich ośrodkach oraz dokonał na koniec wizytacji wszystkich kościołów. Herbord informuje, że Otton przed wyjazdem odwiedził wspólnoty neofitów¹⁵. Na początku lutego 1225 roku Otton zatrzymał się na krótki pobyt w Kamieniu. Stamtąd podjął podróż przez Cerkwicę i Kłodonę, w której mieszkańcy dobrowolnie przyjęli chrzest, w kierunku Kołobrzegu. Tamtejsi mieszkańcy na początku byli niechętni, aby przyjąć chrześcijaństwo, ale po naukach Ottona zdecydowali się na chrzest. Z Kołobrzegu misjonarze udali się do Białogardu, gdzie ochrzczili miejscową ludność. Był to ostatni etap misji św. Ottona, który przez Ujście nad Notecią (gród, który był twierdzą graniczną Polski) dotarł do Gniezna. Został tam z wielką radością przyjęty przez księcia Bolesława Krzywoustego, by po kilku dniach wyruszyć w drogę powrotną przez Czechy do Bambergu. W Wielki Czwartek, 26 marca 1225 roku, św. Otton przybył do stolicy swojej diecezji¹⁶.

Po trzech latach Otton udał się z kolejną misją chrystianizacyjną na Pomorze. Tym razem nie obrał trasy przez Czechy, lecz przez Niemcy.

¹³ Por. W. Szulist, *Święty Otton z Bambergu*, w: *Polscy święci*, t. 5, red. J. R. Bar, Warszawa 1985, s. 20.

¹⁴ Por. M. Rębkowski, *Chryścianizacja Pomorza Zachodniego*, s. 28; S. Rosik, *Conversio gentis Pomeranorum*, s. 301–304.

¹⁵ Por. S. Rosik, *Conversio gentis Pomeranorum*, s. 324.

¹⁶ Por. G. Wejman, *Misyjny szlak Apostoła Pomorza*, s. 89–90.

Z Bambergu wyruszył w Wielki Czwartek, 19 kwietnia 1128 roku. Idąc przez swoją diecezję odwiedził Growze, Kircheberg, Reinsdorf, Scheidingen, Müheln i powędrował w kierunku Merseburga w Saksonii. Stamtąd udał się do Halle, następnie w Magdeburgu wsiadł na statek i popłynął nim w dół rzeką Łabą do Havelbergu (Hobolin). Stamtąd drogą lądową Otton ze swoim orszakiem dotarł w okolice Jeziora Morzyckiego. Znalazł się tym samym na ziemiach wieleckich (lucickich), świeżo włączonych przez księcia Warcisława do państwa pomorskiego. Idąc przez Malchin, Vorwerk dotarł św. Otton do Dymina (Demmin), gdzie wstawił się za jeńcami wieleckimi u księcia Warcisława, wykupił część więźniów, ochrzcił ich i odprawił wolnych. W Dyminie pozostał kilka dni, głosząc kazania i udzielając chrztu. Stamtąd misjonarze (oprócz Ottona) popłynęli rzeką Pianą w kierunku Uznamu, Otton natomiast przemierzył ten szlak drogą lądową. Przeszedł przez Jarmen i Stolpe. W uroczystość Zesłania Ducha Świętego, 10 czerwca 1128 roku, św. Otton wystąpił na wiecu w Uznamie. Uczestniczący w nim Wieleci postanowili przyjąć chrzest. Decyzja możnych spotkała się jednak z oporem w terenie. Niechętni przyjęciu misjonarzy byli mieszkańcy Wołogoszczy, którzy ostatecznie przyjęli chrzest pod wpływem nauk wygłoszonych przez Ottona. Następnie misjonarze dotarli do Choćkowa (Gützkow), siedziby księcia Mysława. Stamtąd udali się do Uznamu, skąd Otton podążył na spotkanie z księciem Bolesławem Krzywoustym (do Gniezna [?]), aby doprowadzić do pojednania między polskim władcą i pomorskim księciem Warcisławem. Dyplomatyczna misja Ottona zakończyła się sukcesem i zwaśnione strony zawarły kompromis. Z Uznamu Otton udał się łodzią do Szczecina, w którym w wyniku reakcji pogańskiej po pierwszej misji pozostała tylko niewielka ilość chrześcijan. Wroga postawa mieszkańców powoli ustąpiła i doszło do ich rekonwersji. Ze Szczecina Otton udał się do Wolina i do Kamienia Pomorskiego, który był ostatnią stacją drugiej podróży misyjnej na Pomorzu. W drodze powrotnej odwiedził jeszcze pobliskich chrześcijan, nawiązując do pierwszej wyprawy misyjnej. Przez Stargard, Pyrzyce i Santok dotarł Otton do Gniezna, skąd po ośmiu dniach wyprawił się do Bambergu (prawdopodobnie przez Czechy). 20 grudnia 1128 roku powrócił do stolicy swojej diecezji¹⁷.

17 Por. G. Wejman, *Biskup Otton z Bambergu*, s. 91–107.

Owoce dwóch wypraw misyjnych było 14 kościołów w 12 miejscowościach: w Pyrzycach, Szczecinie (dwa), Gardźcu, Wolinie (dwa), Lubiniu, Kłodzieniu, Kołobrzegu, Białogardzie, Uznamiu, Wołogoszczy, Choćkowie oraz Kamieniu Pomorskim. W każdej miejscowości Otton pozostawił kapłanów, którzy kontynuowali dzieło misyjno-duszpasterskie. Sieć parafialna była zalążkiem nowej diecezji pomorskiej, która powstała już po śmierci Ottona, w 1140 roku z siedzibą w Wolinie. Tylko podczas pierwszej wyprawy misyjnej św. Otton ochrzcił 22 165 pogan, co stanowiło 1/5 tutejszych mieszkańców¹⁸.

2. Pielgrzymka jako wyraz pobożności ludowej

Czy historyczny szlak misyjny św. Ottona może stać się podstawą współczesnego szlaku pielgrzymkowego na Pomorzu Zachodnim? Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy wyjaśnić, czym jest pielgrzymka i jak tą praktykę definiuje Kościół katolicki.

Pielgrzymka jest jedną z form przeżywania i wyrażania religijności. Jest zjawiskiem złożonym, na które składają się zarówno komponenty ściśle religijne, jak i świeckie, pozareligijne (np. kwestie logistyczne, finansowe)¹⁹. Za pielgrzymkę uważa się podjętą z motywów religijnych podróż do miejsca uważanego za święte ze względu na szczególne działanie w nim Boga lub bóstwa, aby tam spełnić określone akty religijne, pobożności i pokuty²⁰. W sensie ścisłym o pielgrzymce można mówić, gdy wyodrębni się trzy podstawowe komponenty: pielgrzymia, drogę i cel pielgrzymowania – sanktuarium (miejsce święte). Pielgrzymki, obecne w różnych tradycjach religijnych, przybierają wielorakie formy i towarzyszą im różne motywacje (dziękczynna, ekspiacyjna, błagalna, wstawiennicza). Chrześcijaństwo w pierwszych wiekach dosyć sceptycznie

18 Por. G. Wejman, *Od Ottona z Bambergu do Erazma von Manteuffla*, w: 50 lat Kościoła koszalińsko-kołobrzесьkiego, red. T. Ceynowa, Radom-Koszalin 2022, s. 29.

19 O wielorakich aspektach pielgrzymowania zob. J. Chélini, H. Branthomme, *Les chemins de Dieu. Histoire des pèlerinages chrétiens des origines à nos jours*, Paris 1982; *Tourism, Religion and Spiritual Journeys*, eds. D. Timothy, D. H. Olsen, London-New York 2006; N. Collins-Kreiner, *Researching Pilgrimage: Continuity and Transformations*, „Annals of Tourism Research” 37 (2010) nr 2, s. 440–456.

20 Por. A. Jackowski, *Pielgrzymki = turystyka pielgrzymkowa = turystyka religijna? Rozważania terminologiczne*, „Turyzm” 8 (1998) nr 1, s. 11.

i z rezerwą odnosiło się do pielgrzymowania, a było to podyktowane obawą skażenia swojego kultu religijnymi praktykami żydów i pogan, dla których pielgrzymowanie miało charakter religijnego obowiązku. Stopniowo jednak wykształcił się chrześcijański typ pielgrzymki, związany z wyprawą do miejsc uświęconych życiem i działalnością Jezusa Chrystusa w Palestynie oraz z nawiedzeniem grobów męczenników. Poza Ziemią Świętą także inne miejsca zyskiwały na znaczeniu jako centra pielgrzymkowe (Rzym, Santiago de Compostela)²¹. Pielgrzymowano do grobów świętych i do miejsc, gdzie przechowywano ich relikwie. Powstające sanktuaria stawały się nie tylko ośrodkami pielgrzymkowymi, spełniającymi funkcje ściśle religijne, ale były również czynnikiem rozwoju kulturalnego, handlowego, gospodarczego danego regionu. Podobnie sama pielgrzymka nie była tylko doświadczeniem religijnym, ale poważnym zadaniem logistycznym, organizacyjnym i finansowym. Stwarzała również okazję do poznania innych kultur oraz odwiedzenia nieznanych miejsc. Pielgrzym powracający do swojego domu zyskiwał uznanie i szacunek²².

W ciągu wieków Kościół katolicki wprowadził rozmaite regulacje prawne i wskazówki duszpasterskie dotyczące się pielgrzymowania do sanktuariów i realizowanej tam opieki duszpasterskiej. Wszelkie unormowania kanoniczne dotyczące pielgrzymek, sanktuariów i realizowanego w nich duszpasterstwa pątniczego mają na celu zapewnienie religijnego charakteru pielgrzymowania, chronienie przed nadużyciami, zagwarantowanie odpowiedniego poziomu duchowego, duszpasterskiego i organizacyjnego pątnictwa. Szczegółowe kryteria prawne pozwalają odróżnić pielgrzymki kościelne od turystycznych wycieczek²³. W odniesieniu do sanktuarium, które stanowi cel pielgrzymek, Kodeks prawa kanonicznego stwierdza, iż jest to „kościół lub inne miejsce święte, do którego – za aprobatą ordynariusza miejscowego – pielgrzymują liczni

21 Por. F. Mróz, Poles travelling to Compostela in time and space, „Journal of Cultural Geography” 38 (2021) nr 2, s. 207.

22 Por. H. Manikowska, Jerozolima – Rzym – Compostela. Wielkie pielgrzymowanie u schyłku średniowiecza, Wrocław 2008, s. 5–31.

23 Por. J. Adamczyk, Kanoniczna figura pielgrzymy w korelacji z duszpasterstwem poprzez sanktuarium, Sandomierz 2011, s. 16–17.

wierni, z powodu szczególnej pobożności”²⁴. Każde sanktuarium powinno posiadać cel specyficzny, istotnie oddziałujący na pobożne praktyki pielgrzymów, szczególną przyczynę pobożności (*peculiaris pietatis causa*), która jest powodem pielgrzymek wiernych do danego sanktuarium²⁵. Kościół katolicki widzi w pielgrzymowaniu bardzo rozpowszechniony i charakterystyczny wyraz pobożności ludowej i podkreśla, iż pielgrzymowanie pozostaje w ścisłym związku z sanktuarium, którego istnienie stanowi element konieczny. Pielgrzym potrzebuje sanktuarium, a sanktuarium potrzebuje pielgrzyma²⁶. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* podkreśla, iż pozytywny rezultat pielgrzymki i duchowe jej owoce zależą od zapewnienia porządku celebracji i odpowiedniego podkreślenia jej poszczególnych etapów. Na każdym etapie pielgrzymowania to modlitwa powinna ożywiać pielgrzymów, a słowo Boże być dla nich światłem i przewodnikiem, pokarmem i siłą. Dokument zwraca uwagę na cztery ważne momenty pielgrzymki: wyjście, ostatni etap drogi, pobyt w sanktuarium i zakończenie pielgrzymki. Wyjściu pielgrzymki powinna towarzyszyć modlitwa w kościele parafialnym lub w innej świątyni. Wskazane jest sprawowanie Eucharystii lub jakiejś części Liturgii godzin, zakończone specjalnym błogosławieństwem pielgrzymów. Ostatni etap drogi powinien być czasem szczególnie intensywnej modlitwy. Kiedy sanktuarium jest już widoczne, warto ten ostatni odcinek przebyć na piechotę i procesjonalnie, modląc się i śpiewając. Wejściu pielgrzymów do sanktuarium powinna towarzyszyć pewnego rodzaju „liturgia przekroczenia progu”, za którą odpowiadają stróże miejsca świętego. Pobyt w sanktuarium jest punktem kulminacyjnym pielgrzymki i czasu nawrócenia. Powinno się zadbać o umożliwienie pielgrzymom skorzystania z sakramentu pokuty oraz zagwarantować odpowiedni czas na indywidualną modlitwę. Punktem szczytowym pielgrzymki winna być celebracja Eucharystii. Na zakończenie pielgrzymki trzeba znaleźć czas

²⁴ Kodeks prawa kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984, kan. 1230.

²⁵ Por. J. Adamczyk, *Kanoniczna figura pielgrzyma*, s. 73.

²⁶ Por. Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, *Direttorio su pietà popolare e liturgia. Principi e orientamenti*, 261, 279, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20020513_vers-direttorio_it.html (30.12.2022).

na modlitwę dziękczynną w samym sanktuarium lub w kościele, z którego pielgrzymka wyruszyła²⁷.

3. Szlak św. Ottona jako itinerarium pielgrzymie

W świetle wytycznych władz kościelnych powstaje pytanie, czy przebycie szlaku św. Ottona można uznać za formę pielgrzymki? Odpowiedź będzie pozytywna, gdy zostaną spełnione trzy podstawowe warunki: osoba, która decyduje się wyruszyć w drogę czyni to z pobudek religijnych; poszczególnym etapom pielgrzymki towarzyszą różne formy modlitwy; cel pielgrzymowania jest jasno zdefiniowany, jest to sanktuarium (miejsce święte), w którym pielgrzymka osiąga swój punkt kulminacyjny. Na współczesnym szlaku św. Ottona brakuje sanktuarium specjalnie dedykowanego św. Ottonowi. Są natomiast znaczące kościoły i sanktuaria, w których propagowany jest kult św. Ottona i pielgrzymi mogą skorzystać z posługi duszpasterskiej: sanktuarium Matki Bożej Brzeskiej w Brzesku, kościół pw. Wniebowzięcia NMP (parafia pw. św. Ottona) w Pyrzycach (relikwie św. Ottona), bazylika archikatedralna pw. św. Jakuba w Szczecinie (relikwie św. Ottona), kolegiata pw. św. Mikołaja w Wolinie, konkatedra pw. św. Jana Chrzyciela (parafia pw. św. Ottona) w Kamieniu Pomorskim (relikwie św. Ottona), konkatedra pw. Wniebowzięcia NMP w Kołobrzegu.

Jaka intencja może towarzyszyć pielgrzymom ottonowym? Jan Paweł II w kontekście pielgrzymowania do miejsc związanych z historią zbawienia napisał, iż Kościół „nie może zapominać o swoich korzeniach; przeciwnie, musi do nich nieustannie powracać, aby pozostać w pełni wiernym zamysłowi Bożemu”²⁸. W Santiago de Compostela, w czasie pielgrzymki do grobu św. Jakuba Apostoła, apelował do mieszkańców Europy, aby odkryli swoje początki i tchnęli życie w swoje korzenie²⁹.

27 Por. Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, *Direttorio su pietà popolare e liturgia*, 287, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20020513_vers-direttorio_it.html (30.12.2022).

28 Jan Paweł II, *List Ojca Świętego Jana Pawła II o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią zbawienia*, 10, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/o_pielgrzymowaniu_29061999 (10.01.2023).

29 Jan Paweł II, *Akt Europejski Santiago de Compostela*, 4, <https://www.szlakjakuba.com/akt-europejski-santiago-de-compostela/> (10.01.2023).

Wyruszenie na Szlak św. Ottona daje pielgrzymom okazję do przypomnienia sobie o swoich korzeniach, o początkach chrześcijaństwa na tych terenach oraz o swojej przynależności do wspólnoty Kościoła, której początkiem jest przyjęcie sakramentu chrztu. Miejsca, w których św. Otton udzielał chrztu są dla pielgrzymów szczególną, świętą przestrzenią, w której mogą odnowić swoje przyrzeczenia chrzcielne i celebrować specjalne nabożeństwa. Przy tej okazji oddają cześć Apostołowi Pomorza (mogą również uczcić jego relikwie, które przechowywane są w katedrze szczecińskiej, kamińskiej oraz w kościele w Pyrzycach), przedstawiając Bogu swoje prośby za jego wstawiennictwem.

Należy zauważyć, iż miejscem, które przyciąga pielgrzymów i w którym nieprzerwanie od 200 lat odbywają się takie uroczystości jest w Pyrzycach tzw. studzienka św. Ottona – miejsce, gdzie według tradycji biskup z Bambergu udzielał chrztu. Pierwsza wzmianka o świętym źródle pochodzi z 1574 roku, w związku z 450. rocznicą chrztu Pomorza. W latach 1825–1826 wzniesiono pomnik oraz zagospodarowano park wokół źródła³⁰. Jubileusz chrztu Pomorza świętowali protestanci w Pyrzycach w 1824 i 1924 roku. Obchody katolickie w 1924 roku miały uroczysty charakter, brali w nich udział kard. Adolf Bertram z Wrocławia i arcybiskup Jakobus von Hauck z Bambergu. Uroczystości rozpoczęły się w Szczecinie, po czym specjalny pociąg przewiózł około 1000 pielgrzymów do Pyrzyc, gdzie sprawowano Mszę Świętą i odbyto pielgrzymkę do studzienki św. Ottona. Także kolejne rocznice i jubileusze ottonowe gromadziły pielgrzymów w Szczecinie, Pyrzycach i Kamieniu Pomorskim. W sposób uroczysty młoda diecezja szczecińsko-kamińska (powstała w 1972 roku) świętowała jubileusz 850-lecia pierwszej wyprawy św. Ottona i chrztu Pomorza w 1974 roku. W ciągu tego roku odbyło się wiele pielgrzymek parafialnych z terenu całej diecezji do Szczecina, Pyrzyc i Kamienia Pomorskiego. W centralnych obchodach jubileuszowych w Szczecinie wzięli udział członkowie Konferencji Episkopatu Polski oraz arcybiskup Bambergu. Kolejnymi okazjami, które dynamizowały i utwierdzały ruch pielgrzymkowy w miejscach ottonowych były rocznice 860-lecia chrztu Pomorza w 1984 roku, 850-lecia śmierci i 800-lecia kanonizacji św. Ottona w 1989 roku (przy tej okazji pielgrzymi

³⁰ Por. E. Rymar, *Święta Studnia*, s. 36–59.

z Bambergu odwiedzili Pyrzyce, Szczecin i Cerkwicę). Kolejne rocznice świętowano lokalnie w latach: 1994 (w Pyrzycach), 2004 (w Kamieniu Pomorskim i w Pyrzycach), 2009 (w Pyrzycach z udziałem arcybiskupa Bambergu i w Brzesku), 2014 (w Pyrzycach), 2015 (w Wolinie obchodzono 825. rocznicę kanonizacji św. Ottona)³¹.

Świadectwa historyczne potwierdzają, iż szczególnie miejscami pielgrzymkowymi związanymi z osobą św. Ottona i jego dziełem ewangelizacji Pomorza są: Pyrzyce, Szczecin, Kamień Pomorski, Wolin. Nie brakuje również świadectw, iż w ostatnich latach odbywały się pielgrzymki szlakiem misyjnym Apostoła Pomorza. W 2004 roku Szczeciński Klub Katolików zorganizował pielgrzymkę trasą drugiej misji ewangelizacyjnej św. Ottona, do miejsc położonych po stronie niemieckiej, w kraju związkowym Meklemburgia-Pomorze Przednie³². W 2014 roku szlakiem misji św. Ottona pielgrzymowali członkowie Bambińskiej Kapituły Katedralnej, na czele z arcybiskupem Bambergu Ludwikiem Schickiem i biskupem pomocniczym Herwigiem Gösslem. Duchowni w ciągu czterech dni odwiedzili Lubin, Wolin, Kamień Pomorski, Szczecin, Stargard, Kołbacz i Pyrzyce³³.

Zakończenie

Współczesny Szlak św. Ottona – *Via Ottoniana*, bazujący na drodze, którą przebył biskup z Bambergu 900 lat temu w celu chrystianizacji ludów Pomorza, wpisuje się w koncepcję szlaku pielgrzymkowego, na który wyruszają osoby ze ściśle określoną motywacją religijną. Taka aktywność pątnicza w miejscach działalności misyjnej Apostoła Pomorza, głównie przy okazji obchodzonych rocznic i jubileuszy, jest udokumentowana od ponad 200 lat. Najważniejszymi miejscami, które gromadziły w tym czasie pielgrzymów były: Pyrzyce, Szczecin, Kamień Pomorski, Wolin. W ostatnich latach zauważa się coraz większe zainteresowanie także innymi miejscowościami położonymi na szlaku misji św. Ottona,

³¹ Por. G. Wejman, *Biskup Otton z Bambergu*, s. 136–159.

³² Por. B. Rajewski, *Szlakiem św. Ottona z Bambergu*, „Niedziela szczecińsko-kamieńska” 27 (2004), s. 1–2.

³³ Por. G. Wejman, *Szlakiem św. Ottona z Bambergu*, „Niedziela szczecińsko-kamieńska” 42 (2014), s. 1, 3.

proponując współczesnym pielgrzymom przebycie całej drogi (albo jej etapów), odwzorowując niejako wędrówkę, jaką podjął Apostoł Pomorza w trakcie swoich dwóch wypraw misyjnych.

W świetle nauczania Kościoła katolickiego nie każde wyruszenie na Szlak św. Ottona będzie pielgrzymką, ponieważ samo odbycie wędrówki śladami świętego nie uprawnia jeszcze do tego, aby nazwać to wydarzenie pielgrzymką. Wytyczenie szlaku jest natomiast dobrą i cenną inicjatywą, która daje konkretne narzędzie, pomagające zorganizować i przygotować pielgrzymkę w wymiarze indywidualnym lub grupowym. Może stanowić inspirację dla organizatorów i duszpasterzy, którzy odpowiadają za duchowe prowadzenie grup pielgrzymich, a dla indywidualnych pielgrzymów jest swoistym itinerarium, które pomaga osiągnąć duchowe owoce, których poszukuje każdy pielgrzym wyruszający na pątniczy szlak.

Jubileusz 900-lecia misji św. Ottona na Pomorzu (2024–2028) jest okazją, aby rozpropagować szlak pielgrzymkowy śladami św. Ottona nie tylko w środowisku lokalnym, ale zaprezentować go szerszej grupie potencjalnych pielgrzymów w Polsce, jak i poza jej granicami. Może również stanowić wstęp do szerszej współpracy o wymiarze międzynarodowym i ekumenicznym, mający na celu wytyczenie kolejnych miejsc na Via Ottoniana związanych z działalnością i posługiwaniem św. Ottona na terenie Polski, Niemiec, Włoch. Warto w tym kontekście podjąć wysiłki zmierzające do skoordynowania prac w różnych obszarach, istotnych dla pielgrzymów (duszpasterskim, kulturowym, informacyjnym, logistycznym), włączając w to dzieło lokalne społeczności.

Bibliografia

- Adamczyk J., *Kanoniczna figura pielgrzyma w korelacji z duszpasterstwem poprzez sanktuarium*, Sandomierz 2011.
- Biskup Otton z Bambergu i jego świat, red. M. Rębkowski, S. Rosik, Wrocław 2018.
- Chélini J., Branthomme H., *Les chemins de Dieu. Histoire des pèlerinages chrétiens des origines à nos jours*, Paris 1982.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983), pars II, s. 1–317; tekst polski: Kodeks

- prawa kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Collins-Kreiner N., *Researching Pilgrimage: Continuity and Transformations*, „Annals of Tourism Research” 37 (2010) nr 2, s. 440–456.
- Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, *Direttorio su pietà popolare e liturgia. Principi e orientamenti*, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20020513_vers-direttorio_it.html (30.12.2022).
- Jackowski A., *Pielgrzymki = turystyka pielgrzymkowa = turystyka religijna? Rozważania terminologiczne*, „Turyzm” 8 (1998) z. 1, s. 5–20.
- Jan Paweł II, *Akt Europejski Santiago de Compostela*, <https://www.szlakjakuba.com/akt-europejski-santiago-de-compostela/> (10.01.2023).
- Jan Paweł II, *List Ojca Świętego Jana Pawła II o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią zbawienia*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/o_pielgrzymowaniu_29061999 (10.01.2023).
- Lec Z., *Życie i działalność biskupa-misjonarza*, w: *Św. Otton z Bambergu – Ewangelizator Pomorza. Jego kult do czasów współczesnych*, red. G. Wejman, Szczecin 2004, s. 11–32.
- Manikowska H., *Jerozolima – Rzym – Compostela. Wielkie pielgrzymowanie u schyłku średniowiecza*, Wrocław 2008.
- Mról F., *Poles travelling to Compostela in time and space*, „Journal of Cultural Geography” 38 (2021) nr 2, s. 206–234.
- Rajewski B., *Szlakiem św. Ottona z Bambergu*, „Niedziela szczecińsko-kamińska” 27 (2004), s. 1–2.
- Rębkowski M., *Chryścianizacja Pomorza Zachodniego. Studium archeologiczne*, Szczecin 2007.
- Rosik S., *Conversio gentis Pomeranorum. Studium świadectwa o wydarzeniu (XII wiek)*, Wrocław 2010.
- Rosik S., *Orbis Romanus – Christianitas – Pomerania. Pomorze w „świecie” Ottona z Bambergu: pamięć współczesnych i początki tradycji Apostoła Pomorza (rekonesans)*, w: *Biskup Otton z Bambergu i jego świat*, red. M. Rębkowski, S. Rosik, Wrocław 2018, s. 13–51.
- Rymar E., *Święta Studnia, czyli misyjne dzieło patrona Pyrzyc św. Ottona biskupa bamberskiego i pamięć o nim poprzez wieki*, Pyrzyce 2006.
- Szulist W., *Święty Otton z Bambergu*, w: *Polscy święci*, t. 5, red. J. R. Bar, Warszawa 1985, s. 11–27.

- Tourism, Religion and Spiritual Journeys, eds. D. Timothy, D. H. Olsen, London–New York 2006.
- Wejman G., Biskup Otton z Bambergu w przestrzeni pomorskiego Kościoła, Szczecin 2021.
- Wejman G., Kult św. Ottona na Pomorzu, w: Św. Otton z Bambergu – Ewangelizator Pomorza. Jego kult do czasów współczesnych, red. G. Wejman, Szczecin 2004, s. 33–77.
- Wejman G., Misyjny szlak Apostoła Pomorza, „Roczniki Historii Kościoła” 56 (2009) nr 1, s. 77–100.
- Wejman G., Od Ottona z Bambergu do Erazma von Manteuffla, w: 50 lat Kościoła koszalińsko-kołobrzeskiego, red. T. Ceynowa, Radom–Koszalin 2022, s. 29–41.
- Wejman G., Szlakiem św. Ottona z Bambergu, „Niedziela szczecińsko-kamińska” 42 (2014), s. 1–3.

